

УДК 336.71

JEL Classification: F33, G15, G21

Ольга Владимир

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001, Україна

e-mail: olhavlada@ukr.net

к.е.н., доцент, кафедра менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Анотація. У статті охарактеризовано сучасні тенденції розвитку банківського бізнесу. Проаналізовано показники та основні проблеми розвитку банківської системи України, визначено позитивний та негативний вплив на неї процесів глобалізації. Визначено необхідність та можливі шляхи зміцнення позицій вітчизняних банків. Обґрунтовано необхідність підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків шляхом реорганізаційних перетворень: утворення вітчизняних як банківських, так і небанківських (на основі банку) холдингів, створення тимчасових об'єднань вітчизняних та іноземних банків з метою обслуговування конкретних проектів міжнародного чи інноваційного характеру. Наголошено на необхідності підвищення професіоналізму ведення вітчизняного банківського бізнесу, шляхом вдосконалення методів та підвищення якості обслуговування клієнтів, впровадження нових операцій та нових технологій ведення банківської діяльності. Запропоновано заходи щодо стимулювання та зацікавлення комерційних банків у прийнятті участі у фінансуванні проектів інноваційного розвитку підприємств.

Ключові слова: банківська система, вітчизняні банки, іноземний капітал, грошово-кредитна політика, ринок банківських послуг, банківська діяльність.

Ольга Владимир

ПУТИ УКРЕПЛЕНИЯ ПОЗИЦИЙ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКОВ НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье охарактеризованы современные тенденции развития банковского бизнеса. Проанализированы показатели и основные проблемы развития банковской системы Украины, определено позитивное и негативное влияние на нее процессов глобализации. Определена необходимость и возможные пути укрепления позиций отечественных банков. Обоснована необходимость повышения уровня капитализации отечественных банков путем реорганизационных преобразований: образование отечественных как банковских, так и небанковских (на основе банка) холдингов, создание временных объединений отечественных и иностранных банков с целью обслуживания конкретных проектов международного или инновационного характера. Отмечена необходимость повышения профессионализма ведения отечественного банковского бизнеса, путем совершенствования методов и повышение качества обслуживания клиентов,

внедрение новых операций и новых технологий ведения банковской деятельности. Предложены меры по стимулированию коммерческих банков в принятии участия в финансировании проектов инновационного развития предприятий.

Ключевые слова: банковская система, отечественные банки, иностранный капитал, денежно-кредитная политика, рынок банковских услуг, банковская деятельность.

Olha Vladymyr

THE WAYS OF STRENGTHENING POSITIONS OF DOMESTIC BANKS ON UKRAINIAN BANKING SERVICES MARKET

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,
56 Ruska st., Ternopil, 46001, Ukraine

e-mail: olhavlada@ukr.net

PhD, Assoc. Prof., Department of Management of Innovative Activity and Entrepreneurship

Abstract. *Modern tendencies of development the banking business is described in the article. Indicators and the main problems of development of Ukrainian banking system been analyzed. The positive and negative influence of globalization processes specified. The necessity and possible ways to strengthen the position of domestic banks is soundly. The necessity of raising the level of domestic banks capitalization through reorganization changes such as the domestic bank and non-bank holding companies formation, temporary associations of domestic and foreign banks in order to serve specific international or innovative projects is well-grounded in this article. The positive aspects of domestic banks consolidation are named. Some of them: strengthening of the bank's financial stability, increased the opportunities for compliance with regulatory requirements and fulfillment of regulatory measures taken by the National Bank of Ukraine, development of market conditions, rising of competitive struggle, improving of banking services, expanding the range of foreign exchange services and reduce their costs, raise barriers to entry of weak players at market. The negative consolidation of banks named the danger of monopolization of the market. The necessity of improvement in the professionalism of doing domestic banking business through using the effective methods of customers service, new operations and new technologies in banking activities is emphasized. The measures to stimulate and interest of commercial banks in taking part in the financing of innovation projects enterprise development are proposed.*

Keywords: *banking system, domestic banks, foreign capital, monetary policy, banking services market, banking activity.*

Постановка проблеми. За даними МВФ і Банку міжнародних розрахунків, з усіх видів фінансових інститутів саме банки є прискорювачами глобалізації і найактивнішими учасниками інтернаціоналізаційних процесів. Враховуючи це, а також, значну відкритість національної економіки, поступову лібералізацію доступу іноземного капіталу у банківську систему, обумовлену гострою нестачею капіталу в межах країни, а також, тиском з боку міжнародних фінансових організацій, що висували вимоги щодо зняття обмежень у доступі іноземним банкам у вітчизняний банківський сектор, як однієї з умов надання країні кредитів, Україні необхідна виважена політика послідовної інтеграції, а не ухилення від глобалізаційних процесів. Разом з тим, як зазначив світовий досвід надмірна лібералізація за умов глобалізації, відсутність ефективних регулятивних механізмів міжнародного рівня призвели до виникнення кризових явищ, найбільш чутливими до яких виявилася банківські установи, насамперед, активно задіяні у валютних відносинах.

Банківська криза 2008-2009 років нерозривно пов'язана з глобалізацією, яка супроводжується дерегулюванням і лібералізацією міжнародного руху капіталів, посиленням мобільності і транскордонності капіталів, орієнтованістю фінансових установ на отримання

швидких прибутків, переважанням операцій спекулятивного капіталу, зростанням значення міжнародних кредитивних відносин та політики «дешевих» грошей, посилення розвитку новітніх технологій, що дозволяють здійснювати операції одночасно на різних фінансових ринках, поступовим стиранням меж між різними функціями банківських та інших фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Функціонування іноземних банків на вітчизняному ринку дотепер неоднозначно сприймається науковцями та практиками. Одні наполягають на забезпеченні лібералізаційних умов для їх входження, інші – на застосуванні різного роду обмежень та регулювання даного процесу. Останнім часом, особливо у кризовий та посткризовий період науковців, практиків та громадськість стали турбувати питання втечі іноземного капіталу з банківської системи України та пов'язані із цим негативні явища: зниження її капіталізації, послаблення конкуренції, погіршення якості банківського обслуговування. Дослідженню даної проблематики приділяють такі науковці як: Дзюблюк О., Довгань Ж., Другов О., Кириченко М, Корнилюк Р. Смовженко Т. та інші.

Невирішена частина проблеми. Висока частка присутності іноземного капіталу у банківській системі України, значна кількість банків у ній з низьким рівнем капіталізації зумовлюють необхідність пошуку шляхів її реформування. Відтак основною проблемою залишається визначення основних завдань та можливих варіантів зміцнення позицій вітчизняних банків шляхом розширення напрямів співробітництва банківських установ та суб'єктів підприємницької діяльності за умов глобалізованих процесів.

Якщо на початкових етапах лібералізації економік країн Центральної і Східної Європи західні експерти і працівники міжнародних фінансових організацій переконували керівництво багатьох країн в тому, що присутність іноземних банків має позитивний вплив на розвиток економіки перехідного типу [1, с. 18], то сьогодні навіть спеціалісти МВФ визнають, що присутність іноземних банків може нести приймаючій країні з ринком що розвивається не переваги, а проблеми. У сучасному світі налічується понад 100 країн, де існують ті чи інші обмеження доступу іноземних банків на внутрішні ринки банківських послуг [2, с. 46]. Входження іноземних банків у банківську систему України, спричинене глобалізацією та інтеграцією, є об'єктивно необхідним процесом, що сприяє припливу капіталу, пожеввленню ринкової конкуренції, покращенню банківського обслуговування. Водночас даний процес не позбавлений певних ризиків, наприклад, загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на ринку банківських послуг України.

Виклад основного матеріалу. Прихильники приходу зовнішніх інвестицій у вітчизняну банківську систему наголошують на необхідності створення рівноправних умов для іноземних банків та їх філій без застосування обмежень та захисних бар'єрів щодо іноземного капіталу з метою забезпечення умов добросовісної конкуренції. Однак, потрібно розуміти, що така рівність вестиме до нерівності у конкурентній боротьбі на користь саме іноземних банків, оскільки вони мають кращі можливості щодо доступу до значних обсягів ресурсної бази, надання ширшого асортименту послуг, володіють кращими банківськими технологіями та рівнем менеджменту порівняно з вітчизняними банками, що сприятиме швидкому освоєнню ними значних та привабливих сегментів ринку, передусім валютного, та залученню кращих корпоративних клієнтів, витісняючи вітчизняні банки у менш привабливі та більш ризикові сфери малого бізнесу та обслуговування населення. За такої рівності вітчизняні банки не зможуть протистояти іноземним. Для прикладу, ринкова капіталізація найбільшого європейського банку Deutsche Bank у 2011 році становила 36 млрд. євро (48,1 млрд. доларів), активи – 2,16 трлн євро (2,88 трлн доларів) [2], тоді як власний капітал усієї банківської системи України за станом на 01.02.2014 становив 195,3 млрд. грн. (21,7 млрд. дол. США), активи – 1 219,8 млрд. грн. (135,5 млрд. дол. США) [3, с. 45; 4].

Оскільки іноземні банки є елементом глобалізації та міжнародного банківського бізнесу, який глибоко пов'язаний із валютною діяльністю, то простежується тенденція до завоювання ними лідерських позицій на валютному ринку України. Як свідчать дані таблиці 1, банки з вітчизняним капіталом уже поступилися у валютному кредитуванні юридичних та

фізичних осіб, їх частка ринку за даними операціями за станом на 01.01.2014 року становила 35,77 % та 12,89 % відповідно.

Таблиця 1

Показники діяльності банків за станом на 01 січня 2014 року

Активи банків України												
	Кошти в інших банках			Кредити та заборгованість юридичних осіб			Кредити та заборгованість фізичних осіб			Загальні активи		
	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	4 088 702	2 499 459	61,13	166 141 663	93 830 281	56,47	49 157 326	15 398 293	31,32	317 382 060	143 330 147	45,16
Усі банки з іноземним капіталом	11 270 815	8 993 840	79,79	361 843 605	150 248 896	41,52	118 699 029	36 888 866	31,07	720 310 138	300 333 625	41,69
Банки з вітчизняним капіталом	22 135 112	10 010 419	45,22	292 302 219	83 677 920	28,62	26 326 856	5 462 830	20,75	557 198 513	169 877 499	30,48
%	66,26	52,67		44,68	35,77		18,14	12,89		43,61	36,12	
Усього по банківській системі	26 892 144 33 405 926	17 908 672 19 004 259	66,60 56,88	573 674 228 654 145 824	213 688 439 233 926 816	37,25 35,76	134 079 618 145 082 122	49 893 145 42 351 695	37,21 29,19	1 145 135 954 1 277 508 651	456 969 631 470 211 125	39,91 36,80
Зобов'язання банків України												
	Кошти в інших банках			Кошти юридичних осіб			Кошти юридичних осіб на вимогу					
	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%			
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	61 813 664	53 412 712	86,40	77 556 934	28 745 427	37,06	42 014 673	14 269 366	33,96			
Усі банки з іноземним капіталом	113 570 975	76 384 388	67,25	142 111 708	49 354 330	34,72	77 782 437	24 234 272	31,15			
Банки з вітчизняним капіталом	95 282 936	23 626 843	24,79	118 910 151	33 626 910	28,27	59 558 854	19 757 835	33,17			
%	45,62	23,62		45,55	40,52		43,36	44,91				
Усього по банківській системі	208 853 911	100 011 231	47,88	261 021 859	82 981 240	31,79	137 341 291	43 992 108	32,03			
	Кошти фізичних осіб			Кошти фізичних осіб на вимогу			Загальні зобов'язання					
	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%	усього	у т.ч. в іноземній валюті	%			
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	99 664 293	47 115 511	47,27	24 772 684	8 930 181	36,04	273 515 987	156 638 633	57,26			
Усі банки з іноземним капіталом	270 986 528	121 270 523	44,75	52 781 893	14 980 986	28,38	630 916 039	320 036 902	50,72			
Банки з вітчизняним капіталом	170 905 846	67 561 403	39,53	29 746 576	6 168 441	20,73	453 993 648	179 348 140	39,50			
%	38,67	35,77		36,04	29,16		41,84	35,91				
Усього по банківській системі	441 892 374	188 831 927	42,73	82 528 470	21 149 427	25,62	1 084 909 687	499 385 041	46,03			
Капітал банків України												
	Статутний капітал		Нерозподілений прибуток/непокритий збиток		Усього власного капіталу		Усього зобов'язань					
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	48 187 272		-19 830 710		43 866 073		273 515 987					
Усі банки з іноземним капіталом	82 210 501		-21 747 955		89 394 099		630 916 039					
Банки з вітчизняним капіталом	101 767 954		-25 165 526		103 204 865		453 993 648					
%	55,31		53,64		53,58		41,84					
Усього по банківській системі	183 978 454		-46 913 481		192 598 964		1 084 909 687					
Фінансові результати діяльності банків України												
	Результат від операцій з іноземною валютою			Результати від переоцінки іноземної валюти			Чистий прибуток/збиток банку					
Банки з іноземним капіталом (96-100%)	1 637 242			-61 702			-1 374 406					
Усі банки з іноземним капіталом	2 525 036			-160 419			948 901					
Банки з вітчизняним капіталом	-8 292			2 314			487 403					
%	0,32			1,46			33,93					
Усього по банківській системі	2 516 744			-158 104			1 436 304					

Примітка: розраховано за матеріалами [5].

Якщо загальні активи в іноземній валюті у вітчизняних банків складають 36,12 %, то у банків з іноземним капіталом – 63,88 %.

Простежується тенденція зниження активності банків з вітчизняним капіталом і при залученні валютних депозитів юридичних та фізичних осіб. Якщо за станом на 1.10.2009 частка на ринку вітчизняних банків за даними операціями становила 57,6 % та 50,84 %

відповідно [6], то у січні 2014 року вона склала 40,52 % та 35,77 %. Дані таблиці 1 свідчать, що банки з іноземним капіталом домінують у кредитно-депозитних операціях. Наприклад, їх частка на ринку із кредитування юридичних та фізичних осіб за 01.01.2014 склала 55,32 % та 81,86 % відповідно, або в середньому – 68,59 %. Тоді як частка ринку вітчизняних банків за даними операціями склала лише 44,68 % та 18,14 % відповідно, або в середньому – 31,41 %. Переважаючими позиціями банків з іноземним капіталом є і при залученні коштів як у національній, так і в іноземній валюті у юридичних та фізичних осіб. Якщо частка даних операцій, здійснюваних банками з вітчизняним капіталом за станом на січень 2014 року займала 45,55 % та 38,67 % ринку, то банків з іноземним капіталом – 54,45 % та 61,33 % відповідно. Відтак частка ринку банків з іноземним капіталом за загальними зобов'язаннями у січні 2014 року склала 58,16 % проти 41,84 % – частки банків з вітчизняним капіталом. Така ситуація свідчить про те, що без застосування оптимізаційних дій у сфері вітчизняної банківської практики та за наявності ліберальних умов присутності й функціонування іноземних банків важко буде забезпечити стабільний розвиток банківської системи та валютного ринку України, а вітчизняним банкам – втримувати власні позиції на даному ринку.

Згідно статистики кількість банків з іноземним капіталом в Україні у 2013 році зменшилась на чотири банки. За станом на 01 січня 2014 року в Україні функціонувало 49 банків з іноземним капіталом, 19 з них – це банки з 100 %-ним іноземним капіталом. Насправді ж, якщо розглядати перелік банків з іноземним капіталом, то очевидно, що ще у 14-х банків розмір статутного капіталу наближений до стовідсоткового, в межах 96,03-99,99% (таблиця 2). Відтак можна стверджувати, що за станом на 01.01.2014 не 19, а 33 банки банківської системи України фактично повністю належали іноземним власникам.

Із числа 15-ти банків, що формують I групу – лише 5 банків з вітчизняним капіталом, із 20 банків II групи – 11 банків з вітчизняним капіталом, із 23 банків III групи – 15, а із 122 банків IV групи – 100. Це свідчить, про те що іноземний капітал сконцентрований у найбільш надійних та сильних гравців ринку, натомість банки з чистим вітчизняним капіталом належать до слабших.

Розглядаючи структуру іноземного капіталу банківській системі України за країнами походження (рис. 1), слід відмітити те, що впродовж останніх кількох років спостерігається швидкий ріст частки російських інвесторів, який на думку Р. Корнилюка, підкріплюється геополітичними цілями їхніх власників. Науковець зазначає: «якби прихід росіян на український ринок ґрунтувався виключно на економічних інтересах, навряд чи інвестори в особі держави та нафтових магнатів північно-східного сусіда продовжували б активно вкладати кошти у нерентабельний банківський бізнес. Адже показники рентабельності капіталу (ROE) російських банків більше нагадують динаміку ROE покинутих західними інвесторами банків, ніж криві рентабельності європейських установ, котрі лишилися на ринку» [7].

Якщо ж вести мову про частку іноземного капіталу у банківській системі України загалом, то можемо відмітити що вона зростала до 2011 року включно, з 2012 року спостерігався спад і за станом на 1 січня 2014 року склала 34 % (рис.2).

Така тенденція викликала занепокоєння у економістів та громадськості. Зокрема, директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин відзначив, що з України йдуть банки, головні акціонери яких знаходяться у розвинених європейських країнах. На їхнє місце приходять українські і російські установи, що не мають тривалої стабільності і високої довіри. Цей чинник створює настороженість з приводу здатності банківської системи протистояти системним кризам [8].

На думку О. Соскіна, вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду, оскільки наша банківська система тримається лише завдяки європейським банкам, які відкрили в Україні свої дочірні банки. Саме завдяки банкам з іноземним капіталом фінансовій системі у 2008 році вдалося втриматися і якщо вони зараз підуть, то це призведе до її занепаду [9].

Таблиця 2

Банки з іноземним капіталом за станом на 01.01.2014 року

№ за п.	Назва банку	Країна походження капіталу	Частка акцій, що належить	Група	№ за п.	Назва банку	Країна походження капіталу	Частка акцій, що належить нерезидентам, %	Група
1	Альфа-банк	Кіпр, РФ	100	I	26	Марфін банк	Кіпр	99,8813	IV
2	Сбербанк Росії	РФ	100	I	27	Кредобанк	Польща	99,5655	III
3	ОТП Банк	Угорщина	100	II	28	Ідея Банк	Польща	99,0604	IV
4	ІНГ Банк Україна	Нідерланди	100	II	29	Профінбанк	Франція	98,1003	IV
5	Банк Кредит-Дніпро	Кіпр	100	II	30	Промінвест банк	РФ	97,8502	I
6	Правекс-банк	Італія	100	III	31	Банк Пертокоммерц-Україна	РФ	96,4835	IV
7	Сіті банк	США	100	III	32	Райффайзен банк Аваль	Австрія	96,3658	I
8	ДіВібанк	Кіпр	100	III	33	Форум	Німеччина	96,0635	II
9	Платинум банк	Кіпр	100	III	34	Банк Надра	Австрія	89,9659	I
10	Банк «Руский стандарт»	РФ	100	III	35	Енергобанк	РФ, Кіпр	89,5879	IV
11	Прокредитбанк	Німеччина Британія	100	IV	36	Західкомбанк	Британія	51,0	IV
12	БМ Банк	РФ	100	IV	37	БТА Банк	Казахстан	49,9863	II
13	АСТРА БАНК	Греція	100	IV	38	Укрбудінвестбанк	Швейцарія	37,1445	IV
14	Дойчебанк ДБУ	Німеччина	100	IV	39	Експобанк	Кіпр	34,1852	III
15	Кредит Європа банк	Нідерланди	100	IV	40	Дельта банк	США	30,1088	I
16	СЕБ корпоративний банк	Швеція	100	IV	41	Укрсоцбанк	Австрія	26,2693	I
17	Банк «Траст»	РФ	100	IV	42	Приватбанк	Кіпр	24,99	I
18	Кредитвест банк	Туреччина	100	IV	43	Банк Кіпру	Кіпр	22,7853	IV
19	Банк ЮНІСОН	Кіпр	100	IV	44	Банк «Народний капітал»	Швеція	20,4633	IV
20	Укрсиббанк	Франція Британія	99,999	I	45	Фідобанк	Кіпр	20,0	II
21	Креді Агріколь Банк	Франція	99,995	II	46	Банк Перший	Грузія	19,395	IV
22	ПІРЕУС банк МКБ	Греція	99,983	IV	47	Банк Національний Кредит	РФ	19,076	IV
23	ВТБ	РФ	99,977	I	48	Віейбі банк	Кіпр, РФ	17,31	II
24	Універсал банк	Нідерланди	99,964	II	49	Мегабанк	Німеччина	15,0	III
25	ВіЕс банк	Австрія	99,923	IV					

Примітка: складено за матеріалами [10].

Дійсно у період валютно-фінансової кризи та посткризового відновлення антикризова політика іноземних банків полягала в закріпленні позицій на ринку банківських послуг України завдяки доступу до фінансових ресурсів материнських груп, що сприяло стабілізації банківської системи України. Підтримувати капіталізацію іноземних банків в Україні допомогли не лише материнські структури та національні уряди країн-донорів, а й фінансові

організації. Протягом 2008-2009 рр. ЄБРР виділив близько 800 млн. дол. для рефінансування ряду українських банків в формі викупу акцій і субординованих кредитів, Світовий банк – 400 млн. дол., МФК – 125 млн. дол. [11, с. 150]. Якщо не брати до уваги державні банки, усі підтримані ЄБРР фінансові інститути належали іноземним власникам.

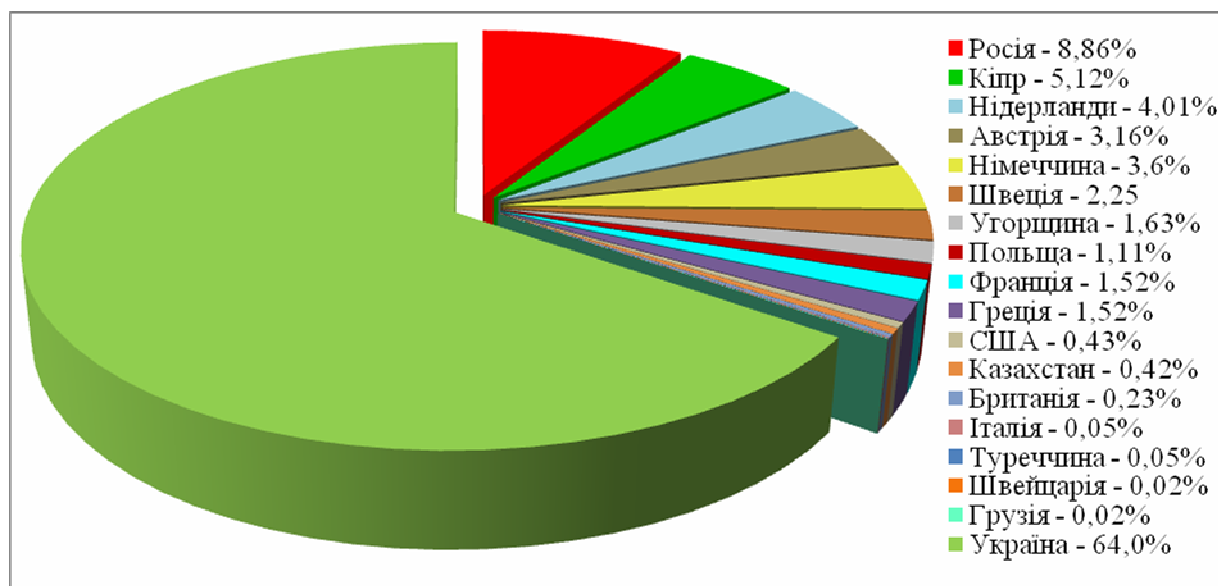

Рис. 1. Структура капіталу банківської системи України [3, с. 70-72; 10; 12]

Натомість низка вітчизняних банків була вимушена оголошувати технічні дефолти перед іноземними кредиторами і вести переговори про реструктуризацію боргу, або ж погоджуватись на введення тимчасової адміністрації, націоналізацію чи ліквідацію. О. Соскін наголошує, що вихід крупних європейських банків – це посилення тенденцій щодо краху банківської системи України [9].

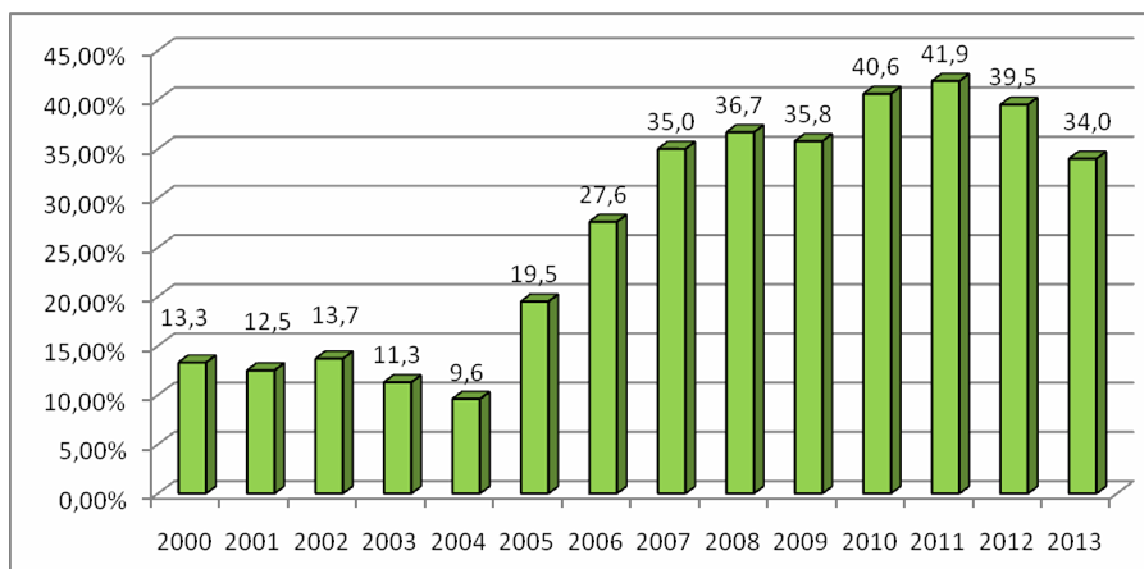

Рис. 2. Частка іноземного капіталу у банківській системі України [4]

За офіційними даними Національного банку України за станом на 01.04.2013 9 банків визнано збитковими. За станом на 05.03.2014 на стадії ліквідації знаходиться 25 банків, в тому числі у 14 банках ліквідатори вживають заходів щодо виключення їх з Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних-осіб підприємців відповідно до вимог статті 98 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [13].

Тому слід задатися питанням: чи за таких обставин, за такої квалості вітчизняної банківської системи, ще не назріло питання її оздоровлення не лише шляхом збереження високої частки «крупних європейських банків» у ній, але й шляхом реорганізаційних дій з метою формування конкурентоспроможних, стабільних, надійних, з доброю репутацією вітчизняних банків? Досліджуючи проблему втечі іноземного капіталу Р. Корнилюк дійшов висновку, що відтік іноземних інвестицій – це насправді зміна стратегії або перерозподіл ринку безпосередньо між іноземними інвесторами. Наприклад, ВАБанк ізраїльські акціонери продали кіпро-українському інвестору, Фольксбанк – дочірні банки австрійської материнської групи продані Сбербанку Росії, Home Credit Bank в Україні – проданий акціонерам «Платіnum банку» [14].

Потрібно відзначити, що банки, з яких вийшли європейські інвестори, не були найбільшими або системними. Аналіз динаміки активів за 2003-2012 роки показав, що країну покидали інвестори банків другого ешелону, обсяг активів яких різко знизився після кризи і складав близько 10 мільярдів гривень на початок 2012 року. Іншою групою фінансових інституцій, акціонери яких покидали український ринок, були невеликі банки з обсягом активів менше 4 мільярдів гривень, зміна власників котрих навряд чи мала суттєвий ефект на банківську систему. Водночас найбільші західноєвропейські банки з розвинутою територіальною мережею і активами понад 20 мільярдів гривень залишаються на ринку попри суттєві втрати ринкової частки, викликані проблемною заборгованістю [7].

Незважаючи на проблемну ситуацію в банківській системі України, продовжувався прихід нових іноземних інвесторів. У січні 2009 року Внешекономбанк, що належить уряду Російської Федерації, викупив 75% акцій системного Промінвестбанку. Влітку 2009 року ЄБРР та німецький державний банк розвитку KfW придбали в цілому 30% акцій Мегабанку. У вересні відкрив дочірній банк в Україні Дойче Банк (ФРН). Також збільшилась частка нерезидентів в таких системних банках, як Укрсиббанк, Форум, VAB Банк [11, с. 150]. Відтак, незважаючи на кризу, банківська експансія триває і транснаціональний капітал з кількох геополітичних полюсів планети стимулює конкурентну боротьбу за поділ українського банківського ринку.

Розглядаючи питання втечі іноземного капіталу, слід зазначити, що воно турбує не лише недостатньо розвинену банківську систему України. Наприклад, за повідомленням агентства Bloomberg кількість іноземних банків, що працюють в Швейцарії, скорочується через існування тиску на країну в плані необхідності скасування банківської таємниці, а також посилення регулювання. Згідно даних швейцарської Асоціації іноземних банків за період з початку 2012 року до травня 2013 року число іноземних банків у Швейцарії скоротилося з 145 до 129 з 145, свідчать дані. Обсяг активів в управлінні іноземних банків скоротився в 2008-2012 роках на 25%, до 870,700 млрд. швейцарських франків (\$ 921 млрд.), оскільки клієнти поступово виводять кошти з них [15].

Це ще раз свідчить про те, що за сучасних умов глобалізації та відкритості ринків питання міграції капіталів з банківської системи однією країни в іншу – явище постійне і відповідає характеру дії вільного ринку. Відтак покладати надії на іноземні банки як на стабілізатор вітчизняної банківської системи – справа досить ризикова. Необхідно формувати здоров'я банківської системи України передусім на вітчизняній складовій – банках з вітчизняним капіталом, здатних конкурувати з іноземними.

Процеси, що відбуваються у банківській системі України безумовно свідчать про необхідність зміцнення передусім її національної складової. Банкам з вітчизняним капіталом важко конкурувати з іноземними, у них обмежений доступ до валютних ресурсів, вони загалом поступаються технологіями ведення банківського бізнесу. Очевидно, що назріла необхідність проведення банківської реформи, основною метою якої є розвиток та зміцнення банківської системи України шляхом оздоровлення її вітчизняної складової, наприклад, через механізми реорганізації та консолідації вітчизняних банків.

Вважаємо, одним із напрямків зміцнення позицій вітчизняних банків на ринку банківських послуг є підвищення рівня їх капіталізації передусім шляхом реорганізаційних

перетворень у банківській системі. Слід нагадати, що конкурента боротьба за капітал у сучасному глобалізованому світі сприяла поглибленню процесів концентрації і централізації банківського бізнесу в ряді держав. Процеси злиття тривають у США та Західній Європі уже кілька десятиліть. Наприклад, тільки за першу половину 1990-х років у Швейцарії кількість банків зменшилася на 24%, у Франції – на 22%, у Німеччині – на 20%, в Іспанії – на 15%, у США – на 18% [16]. З метою збереження прибутковості та захищеності від недружнього поглинання іншими європейськими банківськими об'єднаннями у 2004-2006 роках об'єднувалися європейські банки – іспанський банк BSCN з британським Abbey National, іспанський банк BBVA з італійським Banca Nazionale de Livoro, італійський Uni Credito з німецьким HVB. З цією ж метою об'єдналися американські банки «JP Morgan Chase» і «Bank One», обсяг активів утвореного об'єднання «JP Morgan & Co» становить 1,1 трлн. дол., у порівнянні з 1,2 трлн. дол у «Citigroup» [17, с.53].

Слід відмітити, що позитивом консолідації вітчизняних банків служитиме:

1) зміцнення фінансової стійкості банківських установ, а отже, підвищення можливостей дотримання нормативних вимог та виконання регулятивних заходів, прийнятих НБУ щодо впливу на стан банківської діяльності, що, відповідно, сприятиме ефективній реалізації грошово-кредитної політики;

2) поживлення ринкової кон'юнктури, оскільки підвищення конкурентної боротьби за клієнта та позиції на ринку сприятиме як покращенню рівня обслуговування, розширенню спектру банківських послуг, так і зниженню їх вартості;

3) підвищення бар'єру входження на ринок його потенційних учасників тощо.

Серед негативів об'єднання банків можна назвати загрозу монополізації ринку. Однак розрахований на основі індекса Херфіндала-Хіршмана індекс концентрації сукупного банківського капіталу становить 407,34 [18, с. 11], що свідчить про низьку конкуренцію капіталу серед банківських установ України (а монополічним ринок вважається тоді, коли $H_{hh} \geq 1800$). Тому можна стверджувати, що в Україні є усі підстави для концентрації й консолідації банківського капіталу.

Враховуючи міжнародну практику, з метою посилення своїх позицій на ринку країни вітчизняні банки можуть об'єднуватися як між собою, так і створювати тимчасові об'єднання з іноземними банками чи бути учасниками міжнародного банківського консорціуму, але з умовою обов'язкового збереження самостійності. Так, наприклад, австралійський банк Partnership Pacific створено за участю Bank of America (США), Bank of New South Wells (Австралія) і Bank of Tokyo (Японія) з метою фінансування гірничорудної промисловості в Австралії та на островах Тихого океану. European-Brazilian Bank створено за участю Bank of America (США), Banco do Brazil (Бразилія), Deutsche Bank (Німеччина) і Dai-ichi Kangyo Bank (Японія) саме з метою обслуговування міжнародної діяльності [19, с. 28].

Розширенню можливостей у веденні банківської діяльності сприятиме і створення небанківських холдингів шляхом об'єднання навколо банку, скажімо, страхових, туристичних, пенсійних, лізингових чи інвестиційних компаній, що вестиме до розширення кола клієнтів та джерел залучення ресурсів для виконання, з одного боку, традиційних, а з іншого, розвитку нових валютних операцій.

Відтак консолідація банківського бізнесу сприятиме розширенню напрямів діяльності, диверсифікації ризиків, зменшенню витрат за рахунок ефекту масштабу, здешевленню вартості ресурсів, збільшенню обсягів інвестицій, поліпшенню організаційного і фінансового менеджменту, розширенню доступу до новітніх банківських технологій.

Разом з тим, з метою зміцнення та розширення власних позицій на валютному ринку, вітчизняним банкам України слід особливу увагу приділяти підвищенню професіоналізму у здійсненні операцій, зокрема, у напрямках:

– вдосконалення методів та підвищення якості обслуговування клієнтів при наданні традиційних банківських операцій,

– впровадження нових операцій, нових технологій та правил ведення банківської діяльності,

– розширення меж діяльності шляхом поєднання безпосередньо валютних операцій із іншими напрямками банківської діяльності.

Висновки та пропозиції. Щоб знайти вірне рішення щодо визначення умов подальшого функціонування іноземного банківського капіталу у нашій країні, слід об'єктивно підійти до визначення та врахування усіх переваг та недоліків присутності іноземних банків для розвитку банківської системи та країни загалом. Розглядаючи плюси присутності іноземних банків, то серед них слід виділити наступне: наповнення місцевого ринку ресурсами та зниження залежності від внутрішньої обмеженості коштів; незначне здешевлення вартості ресурсів, за умов стабільного валютного курсу та відсутності ажіотажного попиту на іноземну валюту; розширення можливостей щодо ефективного розміщення капіталу, розширення масштабів проектного фінансування та прямих іноземних інвестицій; встановлення та розширення відносин між національними та іноземними банками, що сприятиме здійсненню швидкого та якісного обслуговування власних та клієнтських інтересів; розширення доступу до міжнародних валютних ринків та ринків капіталів; вдосконалення та розширення спектру виконуваних банками операцій; вдосконалення організаційних процесів у банківській діяльності: підвищення якості аналізування та прогнозування динаміки розвитку, підвищення якості управління ризиками, впровадження сучасних банківських технологій та міжнародного досвіду здійснення банківських операцій, підвищення стандартів та якості обслуговування, вдосконалення корпоративного управління; посилення конкуренції та підвищення ефективності функціонування банківських установ; розвиток ринкової інфраструктури.

При визначенні негативних проявів надмірної концентрації іноземного капіталу у банківській системі України, слід розглядати їх окремо за такими сферами впливу: 1) вітчизняні комерційні банки; 2) валютний ринок; 3) банківська система загалом.

Щодо діяльності *вітчизняних комерційних банків*, то тут можна спостерігати тенденції щодо погіршення конкурентоспроможності, порушення рівноправних умов діяльності (низька капіталізація, обмежений доступ до ресурсів тощо), втрата найпривабливіших клієнтів та найвигідніших операцій, а отже, послаблення їхніх позицій на ринку.

Вплив на функціонування *валютного ринку* виявляється у: порівняно швидкому зростанні та переважанні частки іноземних банків на ньому; зростанні нестабільності на ринку внаслідок підвищеної вразливості фінансового сектору країни до світових валютно-фінансових криз, до постійних змін на міжнародних ринках цін позичкових капіталів; переважанні операцій спекулятивного характеру та спекулятивних змін попиту і пропозиції іноземних валют; підвищенні загрози відпливу капіталів за кордон та посиленні волатильності валютних курсів; підвищенні ризику залежного розвитку та нав'язування іноземними банками своїх правил гри в боротьбі за клієнта та витіснення вітчизняних банків з даного ринку.

Виявом впливу посилення концентрації іноземного капіталу на *банківську систему загалом* є: порушення рівноваги та спричинення тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня; збільшення її залежності та вразливості до зовнішніх шоків, до коливань на світових валютно-фінансових ринках та у банківських системах країн походження іноземних банків, імовірне перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну банківську сферу; прихід іноземних банків, що не мають високих міжнародних рейтингів і достатнього обсягу капіталу; ризики банкрутства головного офісу іноземного банку; зниження довіри населення до банків; експансія іноземного капіталу та втрата національності внутрішньою банківською системою.

Відтак, вважаємо, що дії регулятивного характеру по допуску іноземних банків все ж повинні застосовуватись, аби не допустити входження у вітчизняну банківську систему іноземних банків з низькими рейтингами та ненадійною репутацією. Але при цьому важливою умовою, яка повинна виконуватись є реалізація програми вдосконалення вітчизняної банківської системи, зокрема, у контексті зміцнення вітчизняних банківських установ.

Використана література:

1. Верников А. В. Иностранные банки и качество корпоративного управления / А. В. Верников // Деньги и кредит. – 2004. – № 9. – С. 14–18.
2. Deutsche Bank став найбільшим банком Європи за активами // Економічна правда – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/27/319891/>.
3. Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2013 року // Вісник Національного банку України. – 2013. – №6. С.45.
4. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
5. Дані фінансової звітності банків України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
6. Владимир О. М. Банки в системе организации валютных отношений в условиях рыночных трансформаций экономики Украины: Дисертация на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08 / Владимир Ольга Михайлівна. – Тернопіль, 2013. – 196 с.
7. Корнилюк Р. Іноземні банки в Україні: виживають сильніші / Роман Корнилюк // Реальна економіка 30.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/22/33205.html>.
8. Відхід з України іноземних банків знижує стійкість банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3902.
9. Вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду – О.Соскін / Українські національні новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/566836-vihid-inozemnogo-kapitalu-z-bankivskoyi-sistemi-ukrayini-prizvede-do-yiyi-zanepadu-%E2%80%93-o.soskin>
10. Довідник банківських установ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search>.
11. Корнилюк Р. В. Ретроспективний аналіз діяльності іноземних банків в Україні / Р. В. Корнилюк // Економіка і регіон. – 2010. – № 3(26). – С. 146-152.
12. Інформація про власників істотної участі у банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51343>.
13. Перелік банків України, які знаходяться на ліквідації за станом на 28.08.2013 – [Електронний]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
14. Іноземні банки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankografo.com/inozemniy-kapital-v-bankah-ukrayini-statistika-za-2000-2012-roki.html>.
15. Швейцарію покидають іноземні банки // Ukrainian journal Економіст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/2757-shveytariyu-pokidayut-nozemn-banki.html>.
16. World economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Developments and issues April 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.
17. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3 (45). – С. 49–55.
18. Довгань Ж. Взаємозв'язок рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості / Ж. Довгань // Наука й економіка. – 2013. – №1 – С.7-15.
19. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України / М. Кириченко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 8. – С. 25–28.

REFERENCES

1. Vernikov A. V Foreign banks and quality of corporate management. [Inostrannye banki i kachestvo korporativnogo upravleniya]. *Den'gi i kredit – Money and credit*. 2004, No 9, pp. 14 –18.
2. Deutsche Bank was the largest bank of Europe by assets. [Deutsche Bank stav naybil'shym bankom Yevropy za aktyvamy]. *Ekonomichna pravda – Economic Truth*, available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/27/319891/>.
3. The main indicators of banks activities in Ukraine on May 1, 2013. [Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrayiny na 1 travnya 2013 roku]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny – Bulletin of the National Bank of Ukraine*. 2013, No 6, p. 45.
4. The main indicators of banks activities. [Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv], available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
5. The data of financial statements of banks in Ukraine. [Dani finansovoyi zvitnosti bankiv Ukrayiny], available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
6. Vladymyr O. M. Banks in the system of the currency relationships organization in the conditions of the market transformations of the Ukrainian economy. Thesis for the candidate degree of economic sciences: 08.00.08. [Banky v systemi orhanizatsiyi valyutnykh vidnosyn v umovakh rynkovykh transformatsiy ekonomiky Ukrayiny: Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata ekonomichnykh nauk: 08.00.08]. Ternopil, 2014, p. 196 с.
7. Kornilyuk R. Foreign banks in Ukraine: survive stronger. [Inozemni banky v Ukrayini: vyzyhvayut' syl'nishi]. *Real'na ekonomika – Real economy*, available at: <http://real-economy.com.ua/publication/22/33205.html>.

8. Departure from Ukraine of foreign banks reduces the stability of the banking system. [Vidkhid z Ukrayiny inozemnykh bankiv znyzhuye stiykist' bankivs'koyi systemy], available at: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3902.
9. The output of foreign capital from the banking system of Ukraine will lead to its decline - O.Soskin. [Vykhid inozemnoho kapitalu z bankivs'koyi systemy Ukrayiny pryvede do yiyi zanepadu – O.Soskin]. *Ukrayins'ki natsional'ni novyny – Ukrainian National News*, available at: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/566836-vihid-inozemnogo-kapitalu-z-bankivskoyi-sistemi-ukrayini-prizvede-do-yiyi-zanepadu-%E2%80%93-o.soskin>
10. Directory of Ukraine banks. [Dovidnyk bankivs'kykh ustanov Ukrayiny], available at: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search>.
11. Kornilyuk R. V. Retrospective analysis of activity of foreign banks in Ukraine. [Retrospektyvnyy analiz diyal'nosti inozemnykh bankiv v Ukrayini]. *Ekonomika i rehion – Economy and region*. 2010, No 3(26), pp. 146–152.
12. The information about the owners of a qualifying holding in the bank. [Informatsiya pro vlasnykiv istotnoyi uchasti u banku], available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51343>.
13. The list of banks in Ukraine that are in liquidation as at 28/08/2013. [Perelik bankiv Ukrayiny, yaki znakhodyat'sya na likvidatsiyi za stanom na 28.08.2013], available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
14. The foreign banks in Ukraine. [Inozemni banky v Ukrayini], available at: <http://bankografo.com/inozemniy-kapital-v-bankah-ukrayini-statistika-za-2000-2012-roki.html>
15. Switzerland leaving the foreign banks. [Shveysariyu pokydayut' inozemni banky]. *Ukrainian journal Ekonomist – Ukrainian journal The Economist*, available at: <http://ua-ekonomist.com/2757-shveycaryu-pokidayut-nozemn-banki.html>
16. World economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Developments and issues April, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.
17. Cherkashyna K. F. Increasing the level bank capitalization as a precondition for the integration to the European financial market. [Pidvyshchennya rivnya kapitalizatsiyi bankiv yak peredumova intehratsiyi do yevropeys'koho finansovoho rynku]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*. 2005. – No 3 (45). – pp. 49–55.
18. Dovhan. J. Interrelation the level the concentration of capital in the banking system of Ukraine and its financial stability. [Vzayemozv'yazok rivnya kontsentratsiyi kapitalu v bankivs'kiy systemi Ukrayiny ta yiyi finansovoyi stiykosti]. *Nauka y ekonomika – Science and Economics*. 2013. – No 1 – pp.7-15.
19. Kyrychenko M. Internationalization banking activity: the experience of Central and Eastern Europe and the prospects for Ukraine. [Internatsionalizatsiya bankivs'koyi diyal'nosti: dosvid krayin Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy i perspektyvy dlya Ukrayiny]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny – Bulletin of the National Bank of Ukraine*. 2006, No 8, pp. 25-28.

Рецензія: д.е.н., проф. Андрушків Б. М.

Reviewed: Dr., Prof. Andrushkiv B. M.

Received: March, 2014

1st Revision: March, 2014

Accepted: May, 2014

